

בארה של תורה

מאת הרב ראובן גולן מח"ס רינונה של תורה ♦ יו"ל ע"י כולל שערים המצויינים שע"י מוסדות דרכי תורה רחובות

כתובת המערכת:

מודיעין עילית

מסילת יוסף 3/10

טל' 08-9744220

דוא"ל לרשימת תפוצה:

rg5740@gmail.com

גליון 136 חשון תשע"ז

העלון מוקדש לעילוי נשמת רבי עמרם בן חסיבה ז"ל ע"י בנו הרב שמעון אוחנה הי"ד

פרשת נח

מנהיגות בכל מחיר

"נח איש צדיק תמים" (ו, ט)

וכך גם כאשר שורר קור רוחני ומבול של כפירה, יש "צדיק פרוה", שיטתו פה באהלו ויתעטף ב"פרוה" רוחנית שתחמם אותו בתורה ויראה, אך שאר הבריות עדיין יקפאו מקור רוחני. ויש "צדיק תנור", שמתחמם בתורה ומחמם באורה גם אחרים ומחזקם ומקרבם לעבודת השי"ת. ורצון ה' הוא שלא נהיה ח"ו צדיק "פרוה". וראויים הדברים למי שאמר, שכן מי לנו כמרחן שהדליק וחיים באור התורה את בני דורנו, ונטע בנו שאיפות רמות ואהבת תורה, ועלינו לצעוד בדרכו ולראות כיצד להדליק "תנור" רוחני מחמם ומאיר בכל מקום שבו אנו נמצאים, כל אחד ואחד על פי היכולות והכשרונות שהעניק לו השי"ת.

ג. וידועים דברי רבי שמעון בר יוחאי (סוכה מזה, ב) "ראיתי בני עליה והם מועטים", ולכאורה מה הפשט "בני עליה"? אלא שמצינו בתלמוד מושג של "הבית והעליה", דהיינו בית דו קומתי, הקומה הראשונה נקראת בית, והקומה שמעליה נקראת עליה. והנה מי שנמצא בקומה התחתונה ומסתכל מבעד החלון או הדלת, אין ראייתו רחבה וכוללת כמו מי שנמצא בעליה, שרואה מלמעלה את כל הנעשה ברחוב. והן הן הדברים ברוחניות, שיש מי שנמצא בקומה הראשונה וראייתו הרוחנית מצומצמת, וכל שאיפותיו ומחשבותיו עוסקות רק בעלייתו הרוחנית האישית. אך "בן עליה" הוא מי שראייתו רחבה וכוללת יותר, ומתבונן כיצד לחזק ולסייע לאחרים להתעלות בתורה ויראת ה'.

ישנם בני מעלה שהקב"ה העניק להם כשרון מנהיגות רוחני, ויכולת להשפיע על בני אדם ולקרבם לתורה בעבותות של אהבה. ברם, פעמים רבות אף שהאדם מכיר בעצמו וביכולותיו נמנע הוא מלעשות כן בפועל, מחשש שיהיו אנשים שתהיינה להם טענות ותרעומות כנגדו, שהרי אפילו למשה רבינו היו מתנגדים, וקל וחומר למנהיג אחר. ומחמת חשש זה אומר לנפשו, שב ואל תעשה עדיף, וישוב בד' אמותיו.

ולכאורה יש צדק בדבריו, כי מה לו ולצרה זו שיהיו אנשים שיחלקו עליו ויתנגדו לו. ברם, הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל בספרו 'דרש משה' כתב שמחשבה זו היא נגד רצון ה', שכן למדנו ממה שנאמר כאן "צדיק תמים", ששני תארים אלו שונים זה מזה, שכן "תמים" הינו מושלם בלא פגימה, כלומר שחי בשלום עם כולם ואין לאיש תרעומת עליו, ו"צדיק" פירושו זכאי, כלומר שיש מקצת אנשים שיש להם טענות עליו, ויש אנשים שלדעתם אין הוא צדיק כלל, וזהו מאמת קנאתם בו, אך לפי האמת הוא זכאי בדין וצודק בדבריו.

ואף שאדם שאין ייעודו להשפיע על אחרים בודאי שאצלו מדרגת "תמים" עדיפה יותר, מכל מקום מי שהטביע בו הקב"ה כח של הנהגה והשפעה, הרי שאצלו המדרגה הגבוהה יותר היא "צדיק", וזהו רצון השי"ת ממנו, ולכן מחוייב הוא ומוכרח לזכות את הרבים, ויעשה מעשיו לשם שמים ולא יחוש לאלו שיחלקו עליו בטענות משונות. וכשעושה כן ומקטין עצמו לכבוד ה' למרות שעלול להיפגע מכך, יש בכך נחת רוח גדולה להשי"ת.

ולכן הקדימה התורה "צדיק" ל"תמים", שאף שהיה נח "תמים" בעיני עצמו, מעלתו הגדולה יותר בעיני השי"ת היתה בכך שהיה "צדיק" והנהיג את בני דורו והוכיחם שיעשו תשובה אף שהיו לועגים לו, והקטין עצמו לכבוד השי"ת.

מזן רבינו עובדיה יוסף – על "צדיק תנור"

"ו"צדיק פרוה" ומה שביניהם...

"עשה לך תיבת עצי גפר" (ו, יד)

לדברי האלשיך הכתוב הדגיש "עשה לך", מפני שמידת הדין קיטרגה על נח שלא השתדל להוכיח בכל כוחו את בני דורו על מעשיהם, ולא התאמץ להשיבם בתשובה. וכדי לתקן זאת ציווהו ה' על ענין התיבה, שיש בה משום מידה כנגד מידה ביחס לתביעה עליו. וכפי שביאר, "כי ה' חפץ דכאו בתיבה י"ב חודש מדה כנגד מדה, לומר לו, אתה לא יצאת לישה עמך, להדריכם בעבודת קונם, אלא נסגרת בתוך ביתך, לכן תיסגר בתיבה ותצטער. ובאשר לא היית רועה ומנהיג בני אדם, ומגדד שינה מעיניך לרודפם להיטיבם, עתה תרעה בהמות וחיות ותגדד שינה מעיניך להאכילם. וזהו "עשה לך", כלומר כי לך יאות לעשות תיבה כדי להינצל לעומת מידתך".

ברם, דעת הספורנו (פס' ח' ט' ו') שנח היה מוכיח את בני דורו, ובזכות שהוכיחם וזה לבנים. ומכל מקום אף לדבריו הייתה תביעה על נח שרק הוכיחם על מעשיהם המקולקלים, אך לא לימדם את האמונה בה' ואת דרכי עבודתו.

ב. ובענין זה ביאר מרן מלכא רבינו עובדיה יוסף זצ"ל, שהנה בימי הקור והשלג כששורר בבית קור עז, יש שידאג לעצמו ויתעטף במעיל פרווה, ובוה יחם לו אך שאר בני הבית עדיין יסבלו מהקור, ויש מי שידאג לכולם וידליק אש בתנור, ותנור לאחד תנור למאה, וכך יתחממו כולם.

החוקר האנגלי שבנה את תיבת נח

"תחתים שנים ושלשים תעשה" (ו, טז)

במדרש (ב"ר לא, יא) דרשו בענין התיבה "אף היא היתה מסייעת את עצמה". ופירושי שמלאכת התיבה היתה מסייעת את עצמה, ולא נעשית ע"י נח בלבד. ובפירוש מהרי"פ על המדרש (ב"ר לה, ט) כתב שקדושת התיבה היתה כעין קדושת בית המקדש, וכדברי המדרש (שם לא, ו) שבית המקדש השלישי ימדד במידת האמה של תיבת נח. וביאר שלכן התיבה נבנתה מעצמה, כמו שנאמר בבית המקדש "והבית בהבנותו" שנבנה מאליו.

ב. וכתב מהר"ז (שם לב, ט) שכשם שהיתה התיבה מסייעת ונבנית בעצמה, כך בנסיעתה היתה מפליגה במים במהירות ובמרוצה בדרך נס אף שהיתה כבידה מאד מחמת המשא שבה. וזהו שנאמר "ותלך התיבה על פני המים".

[אך בחידושי הר"ל (ב"ר לא, ו) כתב, שראה בספרי הטבע שהיה חוקר באנגליה עשה כתבנית התיבה, ומצא שמידות אלו גרמו לתיבה להפליג מהר יותר על פני המים משאר ספינות. ומשמע שמהירותה נבעה מטבע מידותיה].

תשובתו הניצחת של חכם מנחם מנשה לגל

הטרור הפוקד את ארצנו

"צהר תעשה לתיבה ואל אמה תכלנה מלמעלה, ופתח התיבה בצדה תשים

תחתים שנים ושלשים תעשה" (ו, טז)

בימים טרופים אלו שבהם עם ישראל אשר בארץ הקודש נתון בצרה ובצער מפני האויבים צמאי הדם הקמים עלינו לכלותנו, ניתן אל לבנו את פירושו הנפלא והמוקדש של חכם מנחם מנשה זיע"א בספרו 'אהבת חיים' על פסוק זה. וזו לשונו, "אמרו חז"ל שבזכות התפילה הקב"ה מצילנו מיד אויבנו ומצילנו ממיטתה משונה, ובזכותה מוחל הקב"ה עוונותיהם של ישראל, ועל ידי זה מקרבים את הגאולה. ובמסכת יבמות (סד, א) אמרו שהתפילה מהפכת את מידת הדין למדת הרחמים, ויש לזה רמז בפסוק "צהר תעשה לתיבה, ואל אמה תכלנה מלמעלה וגו'", כי המילה "צהר" היא אותיות 'צרה', וזהו שנאמר "צהר

מריעס בת פרלה בן זקן ע"ה
אברהם בן תמרה לוי ז"ל
רומיה בת חיה מודמון ע"ה

לעיני ר' אברהם בן רחל אריאל ז"ל
ע"י משפחתו וחבריו בכולל שיחי'

לעיני ר' בנימין בן סלחה ז"ל ♦ סרה בת רחמה ע"ה
ר' שלמה בן טאוס ז"ל ♦ נאזה בת האנה ע"ה
אהרן בן יהיא ז"ל ♦ רחל בת סאלחה ע"ה
צביה בת סרה ע"ה

הרע וביטול תורה בתוך בית המדרש, ואם כן גם ההצלה פורתא של נשימת אויר בית המדרש, יכולה להישמט, וזהו סכנה גדולה לכלל ישראל. ועל זה תירץ הש"ס, "קרניו קשרו בתיבה", כי "קרנים" הם התמכין דאורייתא, שעל ידי שיהיו קשורים אל הבית מדרש, ויתנדבו וירימו תרומתם לבנות בתי מדרשות בכל אתר ואתר, הן ביבשה, והן על שפת הים, הן במקום גבוה ברוחניות, והן במקום נמוך ברוחניות, על ידי זה תרבה הדת והטהרה בבני ישראל, וינצלו מהסתת מימי המבול.

אעופה אשכונה ולא כיונה...

"ותבוא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפייה" (ח, יא)

הרמב"ן הביא מדרש שנפתחו ליונה שערי גן עדן והביאה אותו. וביאור נפלא מצינו בפירושו האלשיך (תהלים נה, ז) על הפסוק בתהלים "מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה". כי לכאורה היה צריך לומר "כיונה" בניקוד שו"א, וממה שאמר "כיונה" בפת"ח משמע דהיינו היונה הידועה. ופירש, שרוד המלך נתכוון ליונה של נח שנפתחו לה שערי גן עדן, ואמר שמי יתן והיה זוכה גם הוא לכך, ולא היה נזהר כמותה שיצאה משם וחזרה לנח, אלא היה נשאר שם בגן עדן ולא יוצא. וזהו שאמר "מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה", שהייתי נשאר ושוכן בגן עדן.

קוף אחרי בן אדם

"ויפץ ה' אותם משם על פני כל הארץ" (יא, ח)

במסכת סנהדרין (קט, א) אמרו, "נחלקו שלוש כיתות, אחת אומרת, נעלה ונשב שם, ואחת אומרת נעלה ונעבוד עבודה זרה, ואחת אומרת נעלה ונעשה מלחמה. זו שאומרת נעלה ונשב שם- הפיצם ה', זו שאומרת נעלה ונעשה מלחמה- נעשו קופים ורוחות ושידים ולילין, זו שאומרת נעלה ונעבוד עבודה זרה- כי שם בלל ה' שפת כל הארץ".

ובמדרש אגדה (ויו"ת תרנ"ד פר' נח) אמרו, שבעת שהפיצם הקב"ה לאנשי דור הפלגה, אלו שנפלו במים נעשו רוחות, ואלו שנפלו ביער נעשו קופים, ואלו שנפלו במדבר נעשו שדים.

וב'מלאכת שלמה' (כלאים ח, ו) כתב, ששמע מפי החכם המקובל רבי משולם זצ"ל שהקשה מדוע מברכים רק על פיל וקוף 'משנה הבריות' והרי יש חיות נוספות שבריותם משונה? ותירץ, שבזמן דור הפלגה נפרע הקב"ה מן האנשים והפכן לקופים ופילים, ולכן הקוף דומה לאדם, והפיל מבין לשון בני אדם, ומשום כך מברכים רק עליהם 'משנה הבריות'.

ואף שבגמ' הנ"ל הוזכר רק שנהפכו לקופים, ולא מבואר שנהפכו לפילים, אולם בסדר הדרות (אלף תתקעג) כתב שה' הענישם והפך חלק מהם לקופים ו'שנהבנים' שהם הפילים, וכן מובא בספר הישר (פרשת נח) שאותם שאמרו נעלה לשמים, נהיו לקופים ושנהבנים.

ב. ושני בעלי החיים הללו דומים בעינים לאדם, כמבואר במס' עירובין (לא), ז'נתנו לפיל והוליו, לקוף והוליו, אין זה עירוב', וכתב המאירי שהחידוש באלו החיות, שהם גדלים אצלו ומלומדים לעשות מצותו, וכן אמרו בתלמוד המערב שאדם יכול ללמדם שבעים לשון. והרשב"ץ כתב בספרו 'מגן אבות' (פ"ג) שהפיל הוא בעל חי חכם מאד, ואין מי שיהיה קרוב להבנת בני אדם כמו הפיל, שהוא מבין דיבור בני אדם, ומקבל הצינור.

ג. ובספר 'שבט מוסר' להגאון רבי אליהו הכהן מאיזמיר זצ"ל (פמ"ז) האריך בענין דמיון הקוף לאדם, וכתב שהקוף מחקה בכל עת את בני האדם, משום שהקופים זוכרים שהיו בני אדם ולכן מנסים הם בכל פעם לעשות כמעשי בני אדם שמה יעלה בידם לחזור לקדמותם.

וב'ספר הברית' (ח"א מאמר יא') הביא מעשה בקוף אחד שהיה רגיל לבוא לאיזה בית ולגרום נוקים, ובעל הבית לא היה יכול לצודו ולא להבריחו משם. מה עשה, לקח סכין לעני הקוף, והעבירו על צוארו, לא מצד החוד אלא בגב הסכין, והניח שם הסכין והלך לו. תיכף לקח הקוף את הסכין החד והעבירו על צוארו כמעשה בעל הבית ושחט את עצמו.

[ובספר 'מראה ילדים' (דף צו, א) כתב, שבכל בעלי החיים לא תמצא דם נידות וזלת הקוף].

תעשה לתיבה", כלומר תיבת 'צרה' התפכנה ל'צהר', על ידי ריבוי תפילות. וכשתעשה כן תזכה ל'ואל אמה תכלנה מלמעלה', שראשי תיבות "אמה" הם 'את מידת הדין', כלומר שאת מידת הדין תכלנה מלמעלה, תעקרה ותאבדנה מלמעלה, וכיון שאין מידת הדין אזי מוכרחת להיות מדת הרחמים".

"וזהו שאמר 'ופתח התבה בצידה', כלומר האות צ' שהיא בפתח תיבת 'צרה', תניח אותה בתחילת המילה, ומן ה"תחתיים" דהיינו האות האחרונה שב'צרה' שהיא האות ה', תעשה "שניים", כלומר תשים אותה שניה, באמצע המילה, ומן ה"שניים" כלומר האות ר' שהיא האות השניה במילה 'צרה', "שלישים תעשה", תשימנה שלישית בסוף התיבה, וממילא תהפכה ה'צרה' ל'צהר', וכל זאת בזכות התפילה שמהפכת מידת הדין למידת הרחמים". הנה נאחו בכח התפילה מעומקא דליבא ובעבורה נזכה לגאולה שלימה במהרה.

הראם והאיפון בפירושו של רבי מאיר שפירא מלובלין

"זאת כל החיה ואת כל הבהמה אשר איתו בתיבה" (ח, א)

במסכת זבחים (ק"ג, ב) יש סוגיא שלימה העוסקת בתעלומת הישרדותו של הראם בזמן המבול, שכן הינו בעל חיים ענק ולא היה יכול להיכנס לתיבה מחמת גודלו. ולכאורה אפשר שבתקופת המבול היה הראם בארץ ישראל, אלא שלמעשה נחלקו האמוראים (שם, עמ' א') האם המבול ירד גם בארץ ישראל, ולפי הדעה שבארץ לא היה מבול קשה כיצד שרד הראם את ימי המבול.

ותירצו בגמ', שהכניסו לתיבה גור ראמים, שהוא קטן. אך הקשו שהרי העיד רבה בר בר חנה, שראה ראם בן יומו שמקומו על שפת הים, והיה גודלו כהר תבור שהוא 40 פרסאות, ואם כן כיצד הכניסוהו לתיבה. ואין לומר שהכניסו לתיבה רק את ראשו, שהרי רבה בר בר חנה אמר שראש הראם הקטן הוא פרסה וחצי, והוא גדול בהרבה מכל התיבה. ולכך תירצו, שהכניסו לתיבה רק את חוטמו כדי שיוכל לנשום, ועמד ברגליו על הארץ, ולא טבע במים מפני גובהו. וכדי שלא יפול וישמט חוטמו בשעה שהתיבה מהלכת על פני המים ממקום גבוה למקום נמוך, קשרו את קרניו בתיבה.

ב. סוגיא מרתקת זו נדרשה כמין חומר על ידי רבי מאיר שפירא מלובלין זצ"ל, ראש ישיבת 'חכמי לובלין' ומייסד 'הרף היומי', ויש בדבריו לקח ומוסר מאלפים לדורנו. שהנה המבול מסמל את מימי הגלות הארוכה, והראם שהוא הבעל חיים הגדול ביותר בעולם, מסמל את עם ישראל שהוא גדול במעלה יותר מכל האומות. ולאור זאת דנו חז"ל כיצד יכולה כנסת ישראל להינצל במימי המבול הנוראים של הגלות, שבה היצר הרע שופץ ומסית לעבור על התורה, ובשלמא אם בארץ ישראל לא ירד מבול, היתה כנסת ישראל נשארת על אדמתה, וניצלת, אך לצערנו המבול של העבירות והתאוות מגיע גם לארץ ישראל, ואיך תוכל כנסת ישראל לשמור עצמה.

ועל כך אמרו ש"גור ראמים" הכניסו לתיבה, כלומר שהתיבה מסמלת את בית המדרש, וכאשר מכניסים לתוכה תינוקות של בית רבן שהם כ"גורים", הרי שדבר זה מגן ושומר על כלל ישראל. ועל זה הקשו מהראם שעל שפת הים, כלומר שבשלמא אותם תינוקות וכן שאר בני ישראל שביבשה, שמורים ונבדלים מאומות העולם ולכן ינצלו מייסורי הגלות, אך היהודים שעל שפת הים, שהם סמוכים למימי המבול, והסכנה גדולה שח"ו ימשוך אותם היצר הרע לתוך וזהמת הים הגדול, כיצד תהיה להם הצלה.

ותירץ הש"ס, "ראשו הכניסו לתיבה", דהיינו שהעצה לאלו ש"על שפת הים" וקרובים לנסיון היא שלכל הפחות יהיה "ראשם" מונח בתוך ה'תיבה', בתוך בתי כנסיות ובתי מדרשות, שילמדו שם תורה והיא תציל אותם.

והקשו שהרי "ראשו גדול", דהיינו שדרגת בני ישראל גדולה מאד והיצר הרע מתאמץ להחטיאם, וגורם ליהודי שימנע מלהכניס "ראשו" לבית המדרש, בטענה שהוא עייף מחמת מלאכתו ואינו מבין את הדברים, או שקשה לו להתרעב בלימוד מחמת שראשו ולבו נתונים לתכנים שבאייפון שבכיסו, וממילא מתנתקים יהודים אלו מהתורה, וכיצד ינצלו מהגלות. ותירצו, "ראש חוטמו הכניסו לתיבה", כלומר שלכל הפחות ינשמו את האויר הטהור של בית המדרש, ואף שאינם מבינים כל כך, יבואו ויהיו צוותא לחבריהם, ובוודאי יקלטו מעט מן אויר התורה המטהר ושומר ממימי הגועשים של העולם הזה.

ותמה הש"ס שהתיבה הולכת ממקום גבוה לנמוך, ונמצא שחוטמו נשמט מן התיבה ומת. כלומר שהנסינות גדולים כל כך עד שבעקבתא דמשיחא היצר הרע מצליח להפיל את הבית מדרש עצמו מגבוה לנמוך על ידי מחלוקות ולשון

שיחות הרב ראובן גולן, בעמדות 'קול הלשון', ובטל' 03-6171001 [הקט 1-1-2-48-1-1], או באתר 'קול הלשון'.

לתגובות והערות על העלון, או הצטרפות לרשימת התפוצה שלחו הודעה ל- rg5740@gmail.com

לע"נ יצחק בן תמו אביסדיד ז"ל ♦ בן ציון בן רבקה אליהו ז"ל ♦ שרינה בת לואיזה מאוזו ע"ה ♦ סלים בן חביבה יוסף ז"ל

סעדיה בן יוסף ז"ל
רחל בת סימי זאנו ע"ה
באטה בת הילדה ע"ה ע"י הגב' רוזין

אוסנת בת לאה שמלוב ז"ל
מסעוד בן לאה ממזן ז"ל
שמעה בת סאלם מרחבי ע"ה

אשר בן עובדיה עזר ז"ל
שושנה בת בנייה מסעוד ע"ה
שושנה בת חסו וחנה אדואן ע"ה